psycholinguistics 17: 427-442.
18. Döpke, S. (1992): One parent, one language. An interactional approach. Amsterdam: John Benjamins.
19. Maneva, B. & Genesee, F. (2002): "Bilingual babbling: Evidence for language differentiation in dual language acquisition." In: B. Skarbela et al. (eds.): Boston University Conference on Language Development 26, Proceedings. Somerville, MA: Cascadilla Press, 383-392.
20. Ronjat, J. (1913): Le développement du langage observé chez un enfant bilingue. Paris: Champion.
21. Nicoladis, E. & Genesee, F. (1998): "Parental discourse and code-mixing in bilingual children." In: International journal of bilingualism 2: 85-100.
22. Vygotsky, L. S. (1978): Mind in society: the development of higher psychological processes. Cambridge, MA: Harvard University Press.
23. Tomasello, M. (2003): Constructing a language: a usage-based theory of language acquisition. Cambridge MA: Harvard University Press.

УДК 81'42

КОГНІТИВНЕ ПІДҐРУНТЯ МЕТАФОРИЧНОЇ НОМІНАЦІЇ

Олена Селіванова
(Черкаси, Україна)

У статті розглянуто когнітивне підґрунтя метафоричного перенесення у процесах номінації. Запропоновано нову типологію метафори залежно від когнітивних механізмів її творення. Виокремлено структурний, дифузний, гештальний, сенсорний, архетипний і аксіологічний різновиди метафоризації.

***Ключові слова**: метафора, донорська зона, реципієнтна зона, гештальт, синестезія, архетип, оцінка.*

В статье рассматривается проблема когнитивной базы метафорических переносов. Предложена новая типология метафор в зависимости от когнитивных механизмов ее порождения. Выделены структурный, диффузный, гештальтный, сенсорный, архетипный и аксиологический типы метафоризации.

***Ключевые слова**: метафора, донорская зона, реципиентная зона, гештальт, синестезия, архетип, оценка.*

The article focuses on a cognitive base of metaphorical transfers. New typology of metaphors depending on the cognitive mechanisms of its generation is offered. We selected structural, diffuse, gestalt, sensory, archetypical and estimate types of metaphors.

***Key words**: metaphor, donor domain, recipient domain, gestalt, synaesthesia, archetype, estimation.*

Актуальність проблеми. Проблема метафори залишається однією із ключових у сучасній лінгвістиці, оскільки її традиційна дефініція як «перенесення за схожістю, аналогією», що фігурує в більшості термінологічних лінгвістичних словників і підручників із лексикології, не витримує ніякої критики й потребує перегляду зважаючи на сучасні досягнення мовознавства у галузі когнітивної семантики, лінгвокультурології, психо- й етнолінгвістики. На нашу думку, метафора є насамперед найпродуктивнішим креативним засобом збагачення мови, виявом мовної економії, семіотичною закономірністю, що виявляється у використанні знаків однієї концептуальної сфери на позначення іншої [9, с. 388]. Відношення подібності, схожості в більшості випадків є стереотипізованим й міфологізованим припущенням носіїв мови щодо такої аналогії.

Постановка проблеми. Метафора кваліфікувалася як фігура мовлення, стилістичний засіб на підставі порівняння ще в працях Аристотеля. Для філософа гарною була лише логічно ясна метафора, яка правильно співвідносить поняттєві комплекси. Дослідники вважали метафору тропом художнього мовлення й визначали її як заміщення поняття, перенесення за схожістю. Протягом історії риторики метафора розглядалася як дещо на кшталт удалого виверту, що ґрунтується на гнучкості слів, як дещо доречне лише в певних випадках, що потребує особливого мистецтва й обережності [8, с. 45]. Як зазначає Н.Д. Арутюнова, «зростання теоретичної цікавості стосовно метафори стимульоване збільшенням її присутності в різних видах текстів, починаючи з поетичного мовлення й публіцистики й закінчуючи мовами різних галузей наукового знання [1]. Поширення метафори в різноманітних жанрах художнього, повсякденного й наукового мовлення сприяло зверненню уваги не стільки до естетичної цінності метафори, скільки до утилітарних переваг, які вона надавала» [1, с. 6]. Отже, метафора поступово перетворювалася в лінгвістичній свідомості із тропа, поетичного засобу на засіб повсякденного життя людини, «фундаментальну ознаку мови» [12, с. 229], спосіб мислення людини. Останню крапку в цьому поставили основоположники когнітивної семантики Дж. Лакофф і М. Джонсон, зокрема, у їхній широковідомій праці 1980 р., у якій дослідники проголосили тезу про те, що метафора є знаряддям поповнення знакових ресурсів мови, засобом буття людини [18].

Мета статті – теоретичне обґрунтування когнітивних механізмів метафоричних перенесень у процесах номінації і з огляду на це створення нової типології метафори.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій літературі відсутня єдина концепція метафоричного механізму, що зумовлює новизну нашого дослідження. У колі різноманітних концепцій метафори можна виокремити кілька аспектів її розгляду.

У *логіко-філософському* метафору трактують як мисленнєву операцію неістинного, фіктивного позначення шляхом поєднання двох думок про різні предмети, ознаки, ситуації переважно шляхом виділення певного суміжного поняття. Формування метафори за принципом als ob – «нібито», полягає в тому, що вона відкидає належність об’єкта до того класу, до якого він насправді

входить, і стверджує його залучення до категорії, до якої він не може бути віднесений раціонально [1, с. 5–33]. Метафори створюють нову категоризацію дійсності та її фрагментів.

Логіко-психологічний аспект розгляду механізму метафори представлений інтеракційною теорією, що виявлялася у двох напрямах: перший трактував метафору як перенесення за подібністю двох речей (А. Ричардс), другий – двох думок про них (М. Блек, Т. Віану). Кожний із цих напрямів інтеракційної теорії можна прикласти до пояснення механізму певного кола метафор, оскільки метафори типу *келих тюльпана, чашолисток*, дійсно, ґрунтуються на схожості образів двох предметів, проте метафори типу *ніс човна, ніжка столу, перешийок, голова потягу* уособлює подібність думок й уявлень про предмети порівняння.

На противагу інтеракційній теорії, тричленна механістична концепція Х. Деламара, який кваліфікує метафоричний механізм як перенесення значення від вихідного слова на результуюче на підставі суміжного поняття, що також властиве лише певному класу метафор (наприклад, *ранок* – початок – *ранок життя; хмара* – скупчення – *електронна хмара*). Проте метафори типу *зоряний час, м'яка людина, високі думки, пускати півня* мають зовсім інший механізм творення. Частково подібні випадки спробував пояснити американський логік Дж. Сьорль, що постулював відсутність алгоритму переносу таких метафор: вони виникають шляхом дифузного асоціативного поєднання двох понять й уявлень. Ця теорія знайшла продовження в лінгвістичній концепції метафоричного перенесення В.М. Телія. У когнітивній лінгвістиці суміжне поняття або дифузний комплекс асоціацій отримали позначення певної зони поєднання сфер мішені та джерела, що термінологічно відповідає концептуальному кореляту, або підґрунтю метафори (cross-mapping) [15, с. 96].

У логіко-психологічному аспекті дискусійним є питання стосовно природи зближення двох речей або двох понять у процесі створення метафори. Ключовим механізмом такого зближення, а далі й поєднання вважають порівняння за схожістю, подібністю. Ш. Баллі наголошував на тому, що «метафора – це ніщо інше, як порівняння, в якому розум під впливом тенденції зближувати абстрактні поняття та конкретний предмет сполучає їх в одному слові» [2, с. 221]. Однак, як бачимо, не всі метафори ґрунтуються на подібності речей чи думок, чимало з них потребують відповідного ланцюга асоціацій, щоб виправдати й пояснити створену в мові аналогію. Не випадково, Н.Д. Арутюнова наголошувала на тому, що «людина не стільки відкриває схожість, скільки створює її», а «особливості сенсорних механізмів та їхня взаємодія із психікою дають змогу людині зіставляти те, що не можна зіставити, і порівнювати те, що не можна порівняти» [1, с. 9]. Дійсно, порівняння при метафорі має різну природу: воно або ґрунтується на сприйнятті людиною схожості предметів, або припускає подібність думок, або зближує мовні знаки на підставі деякого свідомого чи несвідомого припущення аналогії, або таке припущення ґрунтується на стереотипах етносвідомості, які далеко не завжди є раціональними, найчастіше вони є міфологізованими. Така

позиція постулює суто когнітивну, психічну природу будь-якого метафоричного перенесення.

У *психологічному* аспекті підкреслюється насамперед важливість психологічного підґрунтя метафори – уявлень людини – і її намагання визначити невідоме через відоме, відтворивши схожість зовнішніх рис. З огляду на цей аспект вона вважається операцією не лише раціонального мислення, а й усієї суперсистеми свідомості та, вслід за К.Г. Юнгом, і колективного позасвідомого. Метафора слугує тим знаряддям мислення, за допомогою якого вдається досягти найвіддаленіших куточків нашого концептуального поля. Об'єкти, близькі до нас, що легко пізнаються нами, відкривають думці доступ до далеких понять, які від нас вислизають [6, с. 72].

Першим спробував описати психічну природу метафоризації австрійський психолог і лінгвіст К. Бюлер. Він зазначав, що «у сприйнятті ми відчуваємо подвійність сфер і дещо схоже на проникнення однієї з них в іншу, що зникає лише у випадку більшої вживаності таких утворень» [3, с. 316-317]. К. Бюлером, метафора має природу уподібнення гештальтів і синестезії. Раніше за К. Бюлера у 1912 р. голландський дослідник Й. ван Гіннекен також трактував синестезію як підґрунтя метафоричного перенесення. Він звернув увагу на те, що прикметники, які описують сприйняття на слух, можуть застосовуватися також у випадках зорового або тактильного сприйняття. Ще Аристотель відзначав таку природу метафоризації на прикладах лінгвістичних термінів *grave accent* та *acute accent* як перенесення з однієї сфери, зокрема, тактильних відчуттів, на іншу: встановлюється паралелізм між цими типами наголосу, що сприймаються слухом, та якостями, які сприймаються органами дотику. Цитуючи Аристотеля, С. Ульманн уважав синестезію «найдавнішою, доволі поширеною, можливо, навіть універсальною формою метафори» [14, с. 279]. Радянський психолог О.Р. Лурія пояснював синестезію нейрофізіологічними процесами стимуляції певної модальності не лише у специфічних для неї проекційних зонах свідомості, а у неспецифічних (бокових відгалуженнях аксонів – колатералях).

У *лінгвістичному* аспекті пояснення механізму метафоризації здійснюється на підставі семної динаміки: при метафоризації відбувається згасання інтегральної семи у структурі значення слова, яка поступається місцем диференційній чи потенційній семам. Концептуальне пояснення семних змін при метафорі подає М.В. Нікітін: «При метафоричному зв'язку значень спільну частину складають семи імплікаціоналу та інтенсіоналу вихідного значення, які у похідному значенні відіграють роль гіпосеми. Стосовно гіперсеми похідного значення, то як і при метонімії нею слугує поняття про клас, у якому виділено підклас на основі гіпосеми: ведмідь – інтенсіонал – вид тварини; імплікаціонал – волохатий, великий, ласун, сильний, небезпечний та ін.» [5, с. 70].

Найсучасніше пояснення механізму метафори наявне в когнітивній семантиці. У метафорі вбачають ключ до розуміння основ мислення та процесів створення не тільки національно-мовного світобачення, а і його універсального образу. Мовознавці вважають, що першим поняття «когнітивної метафори» увів представник психологічного напряму інтеракційної теорії М. Блек, який

називав когнітивною таку метафору, що не виконує орнаментальної й експресивної функцій. Установка на аналіз мовної метафори в контексті мисленнєвої діяльності була безсумнівною заслугою М. Блека. Проте Р. Гаскелл вважає першим дослідником когнітивного процесу метафоризації італійського філософа Дж. Віко, який розглядав метафору у філогенезі як первинну логіку несвідомих процесів, що втілилася у поетичній творчості народу і з часом поступилася логіці раціонального.

У когнітивній лінгвістиці найбільш поширеною є діяльнісна теорія концептуальної метафори, розроблена американськими мовознавцями Дж. Лакоффом і М. Джонсоном в аспекті постульованої ними досвідної (експірієнталістської) парадигми. Згідно з їхньою теорією, метафора є використанням знака однієї концептуальної сфери на позначення складника іншої, притаманна повсякденній мові й мисленню людини, а не лише художньому дискурсу, і керується набутим у процесі спільної діяльності етносу досвідом. Концептуальна сфера (домен), що постачає знаки, які переносяться до іншої сфери, названа джерелом (source domain), або донорською зоною, у термінах інших дослідників (зокрема, К. Рахіліна посилається на Б. Рудзка-Остин, яка запозичила donor domain і recipient domain у Kittay, Lehrer 1981 [7, с. 381]). Сфера, яка запозичує знаки із джерела, є мішенню (target domain), або реципієнтною зоною.

Послідовниками теорії Дж. Лакоффа і М. Джонсона розроблені різні аспекти поєднання донорських і реципієнтних зон (А. Ченкі, Б. Рудзка-Остін, Л. Ліпка, С. Глаксберг, Т. Грейді, К. Рахіліна та ін.), теорія інтеграції (блендів) ментальних просторів на прикладі оказіональних й онтологічних метафор (Ж. Фоконьє, М. Тернер). Концептуальна інтеграція (blending або mental binding), на їхній погляд, є головною ментальною операцією, що застосовується у багатьох площинах думки і поведінки людини, зокрема, і при метафорі та метонімії [20, с. 133]. Інтеграція двох ментальних просторів передбачає формування породжувального простору (generic space) й інтегративного простору (blended space), який містить елементи ввідних просторів (input 1 та input 2) і генерує нову власну структуру на основі міжпросторового зв’язку (cross-space mapping). Процес концептуальної інтеграції складається із 1) композиції, 2) завершення, або доповнення, 3) уточнення, або розширення, кожний із яких може привести до створення нової структури.

Інтеграція ґрунтується, зокрема, на здатності людини до образного мислення, до встановлення зв’язку між ментальними просторами, які, на перший погляд, видаються неможливими. Такі зв’язки, на погляд різних дослідників бленду, мають природу схожості, взаємодії, атрибуції рис, уключеності до певного класу тощо. Критичний аналіз пояснення метафори на підставі положень теорії інтеграції здійснює М.В. Нікітін. Він зауважує, що концепція інтеграції не є універсальною і не пояснює всі випадки метафоризації. До того ж спосіб мовної репрезентації концепту зводиться до змістового типу концепту. Це означає, що немає концептів метафоричних і неметафоричних, а є концепти і моделі їхньої взаємодії, в тому числі й метафоричні [4, с. 259–261]. Дослідник доходить висновку про те, що

метафоризація не може мати проміжного рівня інтеграції, інакше на цьому рівні повинні б були існувати слова-гібриди [4, с. 268].

Виклад основного матеріалу. Залежно від когнітивного підґрунтя метафоричного перенесення у процесах номінації ми пропонуємо нову типологію метафори, виокремивши структурний, дифузний, гештальтний, сенсорний, архетипний і аксіологічний різновиди.

Структурний різновид характеризується інтеграцією донорської та реципієнтної зон на підставі однієї спільної когнітивної ознаки, яка в інтегрованих структурах знань належить до пропозиційних ядерних складників. Зважаючи на це термінальна частина структури знань про позначене отримує знак іншої когнітивної структури і формує реляцію з її відповідним пропозиційним компонентом (наприклад, українське дієслово психічного стану *сполотніти* мотивоване іменником *полотно* шляхом утворення суміжного поняття «білий», що відтворюється в семантичній структурі цих слів у вигляді диференційної семи: *сполотніти* – «побіліти, зблiднути»; російські прислівники *хором, залпом* розширюють значення за рахунок структурної метафоризації на базі суміжного компонента «усі разом» і «швидко», що відповідно корелюють із компонентами збірності та якості у відповідних пропозиційних компонентах).

Дифузний різновид ґрунтується на інтеграції донорської та реципієнтної зон на підставі спільного сценарію або комплексу асоціацій, сформованих у етносвідомості носіїв мови: укр. *зірка (кіно)*; рос. *небоскреб*, англ. *sky-scraper*; рос. *отфутболить*; рос. *волосатик* – «поделочный камень, прозрачный кварц с включением игольчатых кристаллов»; рос. *афишировать* − «выставлять что-либо напоказ, привлекать внимание к чему-либо». Чимало дифузних метафор опосредкують творення номенів різних терміносистем: рос. *жирянка* – «род многолетних насекомоядных растений, его листья покрыты железами, выделяющими слизистое вещество, к которому прилипают насекомые и пищевые ферменты»; англ. номен ссавця *pilot whale* зумовлений уподібненням сценаріїв поведінки тварини та лоцмана («The name *pilot* derives from its habit of swimming line astern with one individual in the lead»). Номенклатурне ім’я комахи *geometer* створено шляхом уподібнення способу її руху професійній діяльності людини: «The name *Geometer* refers to the means of locomotion of the larvae or caterpillars, which lack most of the prolegs of other *Lepidopteran* caterpillars. Equipped with appendages at both ends of the body, a caterpillar will clasp with its front legs and draw up the hind end, then clasp with the hind end (prolegs) and reach out for a new front attachment – creating the impression that it is measuring its journey».

Гештальтний різновид метафори полягає в застосуванні знаків донорських зон на позначення реципієнтних структур знань знаки на підставі стереотипного уподібнення зорових, слухових, одоративних, тактильних, смакових гештальтів: рос. *козлобородник* – «растение имеет плод с перистым хохолком, подобным бороде козла»; *змееголовник* – «растение с цветами, схожими с головой змеи»; *канюк* – «птица, пением напоминающая плач»; *пересмешник* – «птица, копирующая разные звуки, в том числе смех»; укр.

фраземи *пекти руку* – «викликати докори сумління, почуття сорому, переживання»; українська діалектна назва одуда *жандарик (царьок)* зумовлена гештальтною метафоризацією, оскільки чубчик на голові птаха у формі віяла нагадує пучок пір'я, який носили на шапках угорські жандарми, або царську корону. Так само гештальтну основу має українська фразема *слухати джмелів* – «гудіти, шуміти в голові (перев. від удару)». Французька назва страви brick de riz au lait ґрунтується на метафоричному перенесенні зорового образу парусного судна вигляду страви. В.М. Телія підкреслювала, що в подібних випадках у результаті співвіднесення різних сутностей створюється новий гештальт із зредукованих прототипів, який синтезує ознаки гетерогенних об'єктів уподібнення [13, с. 50].

Сенсорний різновид метафор застосовує як базову когнітивну операцію синестезії, що ґрунтується на виникненні одного відчуття під впливом неспецифічного для нього подразника іншого. У мові це представлено використанням знаків одних відчуттів на позначення інших, наприклад, слухових щодо зорових (укр. *гучні кольори*, рос. *кричащая одежда*), соматичних щодо зорових (*теплі кольори, гострий блиск, холодні тони*), зорових щодо одоративних (*яскравий запах, різнобарвний аромат*); смакових щодо слухових (*солодкий спів, гірко це чути*).

На прикладах синестетичних метафоричних перенесень на кшталт *sweet music* А. Барселона демонструє первинні процеси метонімії, які послужили базою таких метафор, зокрема, дослідник наголошує на суміжності приємних або неприємних відчуттів, що інтегрує відчуття смаку та звука. Він вважає, що перенос позначення звука на колір зумовлене насамперед чуттєвим стимулюванням звуковими відчуттями людини зорових, що когнітологи кваліфікують як ментальний доступ одних відчуттів до інших у межах однієї концептуальної сфери, тобто як первинну метонімію [15, с. 36–44]. Такі процеси називають метафтонімією [17, с. 324], або метафорою на основі метонімії, яка забезпечує спосіб інтерпретації метафоричного перенесення [19, с. 121].

Архетипний різновид метафоризації ґрунтується на асоціативному поєднанні структур знань на підставі архетипів – первісних уроджених психічних елементів, які є виявами родової пам'яті, історичного минулого етносу, людства, їхнього колективного позасвідомого й забезпечують цілісність і єдність людського сприйняття. Механізм такої метафоризації опосередкований складним асоціюванням: наприклад, у фраземі *сліпці сватають* значення «хто-небудь хоче спати або починає дрімати» задіює аналогії *сліпий – не бачити – дрімати*, а також архетипи ***свій / чужий***: *сватати – прагнути взяти до родини – уподібнити собі*. Архетипну природу метафоризації репрезентують позначення колового руху у фразеологізмах зі значеннями ірраціональності мислення, поведінки людини, втрати свідомості, слабкості, болю, навіть божевілля, що зумовлене зв'язком кола з діями нечистої сили: *обкрутити (обмотати, обернути) круг пальця* – «1. Спритно обдурити, перехитрити кого-небудь»; *крутити голову* – «2. Поводити себе нечесно по відношенню до кого-небудь; дурити, обдурювати»; *крутити веремію; крутити*

харамана тощо.

Аксіологічний різновид метафоризації ілюструють знаки просторової орієнтації, які використовують на позначення оцінки. Дж. Лакофф та М. Джонсон називають таке явище орієнтаційною метафорою [18, с. 5]. Когнітивний механізм аналогізації векторів «вгору – вперед – праворуч» із позитивною оцінністю, а векторів «униз – назад – ліворуч» із негативною ґрунтується, по-перше, на архетипних уявленнях про землю як буденне, позбавлене романтики, добре пізнане і небо як недосяжне, невідоме, до чого завжди прагнула людина; по-друге, на пов'язаній із цим релігійній свідомості та первісній картині Всесвіту; по-третє, на знаннях законів земного тяжіння та анатомічної будови людини, що орієнтована рухатися, дивитися вперед, а не назад, працювати здебільшого правою рукою; по-четверте, на ритуалах та звичаях правобічної переваги тощо [детальніше див.: 10, с. 167–182].

Психологічні й сублімовані оцінки наявні в найменуваннях тваринного світу і є стереотипними для етносу. Стереотипізація ознак тварин і закріплення їх за певною вдачею людей здійснюються на підставі подвійної, зворотної метафори. Спочатку людські якості приписувались тваринам, а далі ці фіксовані ознаки, можливо, підкріплені фольклором як символи, усталювалися за певним видом тварин, і служили позначеннями характеристик, дій людини: *вовчий зуб* – «дуже жорстокий, підступний хто-небудь»; *старий лис* – «2. Підступна, лукава і т. ін. людина»; підшитий собаками – «дуже злий»; *свиняче вухо* – «зневажл., лайл. безсовісна людина»; *піти на пси* – «пропасти марно, безрезультатно»; *собачий* – «той, хто нічого не важить у суспільстві» тощо [детальніше див.: 10, с. 143–166]. Аксіологічний різновид зумовлює виникнення в мові оцінних позначень людини, утворених шляхом вторинної номінації: *рибка, пташка, лебідка, ластівка, сокіл* і под. (позитивна оцінка); *свиня, собака, гадюка, акула, курка, стерв'ятник, шуліка, крук* тощо (негативна оцінка). Когнітивним підґрунтям такого перенесення є стереотипні оцінки етносвідомості.

Аксіологізованою є і сфера відчуттів, знаки яких зазнають метафоричного перетворення і використовуються на позначення оцінки. Приміром, знаки приємного смаку створюють фразеологічні значення щастя, втіхи, добробуту: *солодити душу* – «утішати себе»; *медові дні* – «щасливий час, найкраща пора в чомусь». Негативна оцінка гіркого, кислого, солоного смаку служить підґрунтям фразеологічних позначень горя, біди, страждань, скрути, поганого ставлення, душевного розладу, болю тощо: *дісталося перцю з квасом* – «хто-небудь зазнав багато горя, страждань, перебував у скрутному становищі»; *повертати на кисле* – «розладнуватися, розпадатися, не удаватися»; *солоно приходиться* – «хто-небудь перебуває у важких умовах, у скрутному становищі» тощо [детальніше див.: 11, с. 184–195].

Висновки і перспективи дослідження. Отже, когнітивні механізми метафоризації є різноплановими і використовують всі пізнавальні ресурси людської свідомості. Неабиякий вплив на метафоричне перенесення мають стереотипи етносвідомості й архетипи колективного позасвідомого. Метафора ґрунтується як на раціональних операціях мислення, так і на ірраціональних

механізмах, що зумовлює процедури об'єктивного уподібнення предметів чи структур знань або їхніх фрагментів поряд із немотивованим допущенням такої аналогії, яка виявляється лише в акті метафоричного семіозису. Перспективи нашого дослідження визначені потребою вивчення когнітивної бази метафоризації в текстових масивах, різних дискурсивних практиках, а також у зіставному аспекті з метою з'ясування етнічної специфіки метафоричних перенесень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арутюнова Н.Д. Метафора и дискурс / Н.Д. Арутюнова // Теория метафоры. – М. : Прогресс, 1990. – С. 5–32.
2. Балли Ш. Французская стилистика / Ш. Балли. − М. : Изд-во иностранная лит., 1961. – 394 с.
3. Бюлер К. Теория языка. Репрезентативная функция языка / К. Бюлер: пер. с нем. общ. ред. Т.В. Булыгиной. – М. : Прогресс «Универс», 1993. – 528 с.
4. Никитин М.В. Метафора: уподобление vs. интеграция концептов / М.В. Никитин // С любовью к языку. Посвящается Е.С. Кубряковой. – М.-Воронеж, 2002. – С. 254–269.
5. Никитин М.В. Курс лингвистической семантики / М.В. Никитин. – СПб.: Научный центр проблем диалога, 1997. – 760 с.
6. Ортега-и-Гассет Х. Две великие метафоры / Х. Ортега-и-Гассет // Теория метафоры / [общ. ред. Н.Д. Арутюновой и М.А. Журинской]. – М. : Прогресс, 1990. – С. 68–81.
7. Рахилина Е.В. Основные идеи когнитивной семантики / Е.В. Рахилина // Современная американская лингвистика: фундаментальные направления / Под ред. А.А. Кибрика, И.М. Кобозевой, И.А. Секериной. Изд. 2-е, испр. и доп. – М. : Едиториал УРСС, 2002. – С. 370–389.
8. Ричардс А. Философия риторики / А. Ричардс // Теория метафоры / [общ. ред. Н.Д. Арутюновой и М.А. Журинской]. – М. : Прогресс, 1990. – С. 44–67.
9. Селіванова О.О. Лінгвістична енциклопедія / О.О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2010. – 844 с.
10. Селіванова О.О. Нариси з української фразеології (психокогнітивний та етнокультурний аспекти) / О.О. Селіванова. – Київ–Черкаси : Брама, 2004. – 276 с.
11. Селіванова О.О. Світ свідомості в мові. Мир сознания в языке. Монография / О.О. Селіванова. – Черкаси : Вид-во Ю. Чабаненко, 2012. – 488 с.
12. Степанов Ю.С. В трехмерном пространстве языка: Семиотические проблемы лингвистики, философии, искусства / Ю.С. Степанов. – М.: Наука, 1985. – 335 с.
13. Телия В.Н. Метафора как модель смыслопроизводства и ее экспрессивно-оценочная функция / В.Н. Телия // Метафора в языке и тексте. – М. : Наука, 1988. – С. 26–52.
14. Ульманн С. Семантические универсалии / С. Ульманн // Новое в лингвистике. Языковые универсалии. – М.: Прогресс, 1970. – Вып. 5. – С. 278–289.
15. Barselona A. On the plausibility of claiming a metonymic motivation for

conceptual Metaphor / A. Barselona // Metaphor and Metonymy at the Crossroads. A Cognitive Perspective. – Berlin, N.Y., 2000. – P. 36–44.
16. Fauconnier G. Mappings in thought and language / G. Fauconnier. – Cambridge: CUP, 1997.
17. Goossens L. Metaphtonymy: The interaction of metaphor and metonymy in expressions for linguistic action / L. Goossens // Cognitive Linguistics. – 1990. – V. 1-3. – P. 323-340.
18. Lakoff G., Johnson M. Metaphors We Live By / G. Lakoff, M. Johnson. – Chicago : CUP, 1980. – 242 p.
19. Ruiz de Mendoza Ibanez F.J. The role of mapping and domains in understanding metonymy / F.J. Ruiz de Mendoza Ibanez // Metaphor and Metonymy at the Crossroads. A Cognitive Perspective / Ed. by A. Barselona. – Berlin, N.Y., 2000.
20. Turner M., Fauconnier G. Metaphor, metonymy, and binding / M. Turner, G. Fauconnier // Metaphor and Metonymy at the Crossroads. A Cognitive Perspective. – Berlin, N.Y., 2000. – P. 130-145.

УДК 801:81’23

КОНЦЕПТ, ПОНЯТТЯ, СЛОВО, ЗНАЧЕННЯ: ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗМЕЖУВАННЯ

Надія Слєпиніна
(Житомир, Україна)

У статті проаналізовано різні дефініції та зіставлено значення термінів: концепт, поняття, слово, значення та зміни у їх розумінні та тлумаченні науковцями-філологами.

Ключові слова: *концепт, поняття, слово, значення, мова, мовлення, мислення, вербалізація, комунікативна особистість.*

В статье анализируются различные дефиниции и сопоставляются значения терминов концепт, понятие, слово, значения и изменения в их понимании и толковании учеными-филологами.

Ключевые слова: *концепт, понятие, слово, значение, язык, речь, мышление, вербализация, коммуникативная личность.*

This article analyzes various definitions and compares the values of the terms: a concept, a notion, a word and a meaning; it shows changes in the understanding and interpretation of them by philological scientists.

Key words: *a concept, a notion, a word, a meaning, language, speech, thinking, verbalization, communicative personality.*

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку гуманітарного